

УДК 159.923.2–053.6

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ШЛЮБУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Дейниченко Л.М., к. пед. н.,
доцент кафедри психології

Донбаський державний педагогічний університет

Качило А.Е., магістр факультету психології, економіки та управління
Донбаський державний педагогічний університет

У статті представлено результати дослідження особливостей психологічної готовності до шлюбу та сімейного життя в юнацькому віці. Акцент ставився на вивченні особливостей готовності до шлюбу, а саме ціннісних орієнтацій, самоактуалізації та самооцінки. Виявлені зв'язки між показниками готовності юнаків і дівчат вступати до шлюбу та їхніми ціннісними орієнтаціями.

Ключові слова: *готовність до шлюбу, студентська молодь, сімейне життя, уявлення про шлюб, образ майбутнього сім'янина, гедоністичний образ життя, термінальні та інструментальні цінності.*

Дейниченко Л.Н., Качило А.Э. ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ К БРАКУ
В ЮНОШЕСКОМ ВОЗРАСТЕ

В статье представлены результаты исследования особенностей психологической готовности к браку и семейной жизни в юношеском возрасте. Акцент ставился на изучении особенностей готовности к браку, а именно ценностных ориентаций, самоактуализации и самооценки. Выявлены связи между показателями готовности юношей и девушек вступать в брак и ценностными ориентациями.

Ключевые слова: *готовность к браку, студенты, семейная жизнь, представления о браке, образ будущего семьянина, гедонистический образ жизни, терминальные и инструментальные ценности.*

Deinychenko L.M., Kachylo A.E. PECULIARITIES OF PSYCHOLOGICAL PREPAREDNESS FOR
MARRIAGE IN ADOLESCENCE

The paper presents the results of investigating the peculiarities of preparedness for marriage and family life in adolescence. The emphasis is on studying the peculiarities of preparedness for marriage, namely, of value orientations, self-actualisation and self-esteem. The connections between the indicators of young men and girls' preparedness to marry and to be married and their value orientations are revealed.

Key words: *preparedness for marriage, student youth, family life, idea of marriage, image of future family man, hedonistic lifestyle, terminal and instrumental values.*

Постановка проблеми. У сучасному українському суспільстві відбуваються складні соціально-економічні перетворення, які призводять до зміни культурних і духовних цінностей, уявлень про сім'ю та подружні взаємовідносини. Така ситуація призвела до різноманітних видів сімейних об'єднань, зростання числа розлучень, нестабільності подружніх стосунків, зміни сімейних цінностей та стандартів статевої поведінки. Причини цієї кризи зумовлені певною мірою тим, що багато молодих людей мають незрілі уявлення про важливість сімейного благополуччя. Вступаючи в шлюб, молодь часто виявляється невідповідною до реалізації певних сімейних функцій та обов'язків, до вирішення нових проблем і завдань. У зв'язку з цим наукове вивчення психологічної готовності молоді до шлюбу, виведення на високий рівень розвитку культури шлюбно-сімейних відносин є однією з актуальних проблем психологічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-психологічних джерел

свідчить про те, що окремі проблемні питання, пов'язані з уявленнями молоді про майбутню сім'ю, розглядали у своїх дослідженнях Т.А. Демидова, З.Г. Кисарчук, І.С. Кон [1; 2]. Психологічні особливості сучасної сім'ї розкрито у працях Т.В. Андреевої, Г.А. Кошонько, В.П. Кравець [1; 4; 5]. У більшості досліджень знайшли відображення мотиви вступу у шлюб, функції родини, причини сімейних конфліктів і розводів, методи сімейної терапії.

Різні аспекти підготовки молоді до подружнього життя розкриті у роботах вітчизняних науковців. В.Є. Каган, В.М. Колбановський вивчали теоретичні основи статевого виховання; Л.Я. Верб, І.А. Трухін зосередили увагу на моральній підготовці школярів до сімейного життя; Т.Л. Левицька досліджувала розвиток психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї [6].

Сучасні дослідники О.Ю. Фаринич, Т.Д. Щербан [7] виявили чинники, які впливають на формування готовності до шлюбу;

психологічні особливості функціонування студентських родин. Поряд з цим визначається недостатня вивченість у психології розвитку уявлень про майбутні образи сімейних партнерів, перспективи сімейного життя, принципи вибору майбутнього чоловіка та дружини, умови формування ціннісного ставлення у студентської молоді до шлюбу. Підготовка студентської молоді до сімейного життя виключно важлива як для своєчасного створення сім'ї та виховання дітей, так і для зміцнення сімейних стосунків.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження виступило теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення особливостей психологічної готовності до створення сім'ї в юнаків та дівчат.

Відповідно до висунутої мети дослідження були поставлені наступні завдання: здійснити теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності молоді до подружнього життя; вивчити статеві уявлення про шлюбні стосунки та ціннісні орієнтації у представників юнацького віку; визначити компоненти психологічної готовності до створення сім'ї у дівчат та хлопців залежно від ціннісних орієнтацій.

Аналіз наукової літератури показав, що є досить різні підходи до визначення сутності поняття «психологічна готовність до шлюбу» у психолого-педагогічних дослідженнях. Для глибокого розкриття цього поняття слід виходити із суті подружнього життя, як діяльності, обумовленої функціями сім'ї, і поняття готовності, як стану і якості особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологічна готовність до шлюбу передбачає наявність почуття спільності з партнером, почуття симпатії, здатність ототожнювати себе з іншою людиною й співпереживати їй. Під готовністю молоді до шлюбу Н.В. Малярова розуміє систему соціально-психологічних установок особистості, що визначає емоційно-психологічне ставлення до способу життя, цінностей шлюбу.

Згідно з Є.Г. Сіляєвою, психологічна готовність до шлюбу – це система, яка визначає емоційне і позитивне ставлення до сімейного життя. Здатність змінити свій спосіб життя, здатність до шлюбу, як наявність певних особистісних рис – розуміння, турботи, доброти, співчуття, творчості у відносинах [2, с. 68].

В.А. Сисенко до визначення психологічної готовності до сімейного життя підходить через розуміння соціально-психологічних характеристик шлюбу і сім'ї як мікросоціуму і соціально-психологічних факторів у формуванні та стабільності шлюбу.

Основними факторами у формуванні шлюбу і його стабільності є психологічна змістовність, повнота і гармонія відносин, які складаються між подружжям.

Г.А. Дьоміна зазначає, що психологічна готовність до шлюбу – це певний ступінь особистісної зрілості. Зміст особистісної зрілості щодо подружнього життя – це комплекс загальнотеоретичних і спеціальних знань, сукупність вмій, що спрямовують молоду особистість до подальшої підготовки до шлюбно-сімейного життя та її становлення як майбутнього сім'янина.

Отже, до визначення поняття психологічної готовності до шлюбу у психології є багато підходів, що не суперечать один одному, а розглядають різні сторони цього складного явища. Нами психологічна готовність розглядається як система уявлень студентів про шлюбні стосунки та ціннісні орієнтації, які необхідні для створення та успішного функціонування сім'ї.

Саме в юнацькому віці відбувається становлення особистості, йде активний пошук шляхів самоствердження, це найважливіший період побудови подружнього життя та вибору майбутнього сімейного партнера. Становлення зрілих міжособистісних виборів в юності визначає характер майбутніх взаємодій і є показником успішності динаміки майбутньої родини. Однак, як показують результати різних досліджень, значний відсоток молодих подружніх пар сьогодні не підготовлені до шлюбу. Традиційний інститут сім'ї перебуває у деякому кризовому стані.

Емпіричне дослідження проводилось на базі ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» м. Слов'янську, Донецької області. Вибірку склали студенти факультету психології, економіки та управління. З них 34 дівчат та 26 юнаків віком від 19 до 25 років.

У дослідженні використовувалися наступні емпірично-діагностичні методи: анкетування, методики «Дослідження ціннісних орієнтацій особистості» (М. Роккіча); «САМОАЛ» (А.В. Лазукіна, в адаптації Н.Ф. Калиної), «Дослідження самооцінки особистості» (С.А. Будассі).

У ході статистичного опрацювання емпіричних матеріалів було використано такі методи статистичного аналізу: параметричний метод порівняння даних – критерій ϕ -Фішера, метод кореляційного аналізу r -Пірсона.

На першому етапі експериментального дослідження було проведено анкетування з метою з'ясування ставлення студентської молоді до шлюбу. Розроблена нами анкета містить 21 питання, які стосуються уявлень

студентів стосовно майбутнього шлюбу та подружжя взагалі. Кожне питання має 4 варіанти відповідей. Усі питання анкети можна поділити на три категорії: 1) відношення до вибору шлюбного партнера й очікуваних моделей шлюбно-сімейних відносин; 2) бажані психологічні та соціальні риси майбутнього партнера; 3) можливі причини створення та розпаду сімей. За результатами анкетування виділені показники уявлень студентів про шлюбні стосунки у різних по статі групах молоді. Обробка отриманих результатів здійснювалася за допомогою використання параметричного методу порівняння даних критерію ϕ -Фішера.

Аналіз анкетування студентів з метою вивчення їхнього ставлення до шлюбу і подружнього життя показує, що були виявлені статистично значущі відмінності між групами юнаків та дівчат. Більше позитивно ставляться до шлюбу дівчата, ніж юнаки (25%). Тобто дівчата бажають створити власний шлюбний союз, стати берегинею домашнього вогнища і виховувати дітей. Дослідження показало, що юнаки не бажають вступати у шлюб занадто рано, а дівчата (50%) ставляться до нього неоднозначно.

Переважною моделлю сімейних взаємин для більшої частини жіночої вибірки повинні бути відносини традиційної моделі, при якій чоловік є главою родини і від нього залежить прийняття життєво важливих рішень для родини. У групі юнаків велика частина також орієнтована на традиційний тип відносин, хоча третина юнаків віддала перевагу егалітарній моделі відносин, при якій функції і ролі у сім'ї перерозподіляються у залежності від обставин та ситуацій.

На відміну від дівчат, більшість юнаків стверджують, що жінка повинна бути схожа на матір. Це свідчить про те, що завдяки механізму ідентифікації у них формуються еталони «чоловіка» і «дружини» на прикладі батьківської моделі.

Переважна більшість юнаків і дівчат вважають, що партнер по шлюбу повинен мати рівний освітній статус і лише 15% дівчат готові до того, щоб партнер по шлюбу був більш досвідчений, ніж вони самі.

Для студентів значущою є і зовнішня привабливість партнера і власна привабливість. У дівчат це становить (67,2%), тоді як у юнаків – 31,6%. Це свідчить про високу міру орієнтації молодих людей на сучасні зразки зовнішнього вигляду як власного, так і вигляду свого партнера.

Водночас виявлені статистично значущі відмінності між групами юнаків та дівчат за показниками соціальної активності, емоційної та моральної підтримки. Юнаки більшою мірою, ніж дівчата орієнтовані на

соціальну активність. Соціальна активність для хлопців становить 42,4%, а для дівчат лише 28,3%, що свідчить про значущість для партнера поза сімейних інтересів, які є основними цінностями у процесі міжособистісної взаємодії подружжя. Для більшості дівчат пріоритетним є важливість щирих стосунків у сім'ї, емоційній та моральній підтримці подружжям один одного (87,5%), а для юнаків (34,6%) це не є надто важливим у подружньому житті.

Молодь хоче бачити своїм партнером упевнену, незалежну людину, яка здатна взяти на себе відповідальність (14,6%) юнаків і (4,1%) дівчат хотіли, щоб чоловік володів якостями, що характеризують тенденцію поступливості. Що стосується бажаних якостей психологічних і соціальних рис майбутнього партнера, ми можемо сказати, що всі досліджувані хотіли б бачити поряд із собою шанобливого, вдячного, але не слухняного і залежного партнера. Однак у дівчат цей показник більш виражений. Такі тенденції свідчать про самостійність серед молодих людей і помірний індивідуалізм 33,5% чоловіків і 39,7% жінок.

Отже, уявлення студентів про сім'ю характеризуються неповним усвідомленням студентів функцій сім'ї, орієнтованістю на рівноправність у господарсько-економічних відносинах; усвідомлення відносин влади-підкоріння; розбіжностями уявлень у визначенні якостей ідеального чоловіка і дружини, обмеженими уявленнями про організацію сімейного життя, обов'язки подружжя; позитивним ставленням до сімейного життя до народження дітей до партнера; ступенем ідентифікації батьківської родини з образом майбутньої сім'ї.

Теоретичний аналіз психологічних досліджень свідчить, що суттєвим компонентом психологічної готовності до майбутнього шлюбу виступають ціннісні орієнтації молодих людей. Вступаючи у світ різнобічних відносин, студенти засвоюють загальнолюдські цінності, виробляють своє ставлення до них, формують свої погляди та переконання, котрі стають базовими у сімейному житті. Вони визначають: мотиви вступу до шлюбу, вибір майбутнього партнера, які впливають на характер взаємостосунків у сім'ї та надалі визначають стабільність сім'ї.

Основними характеристиками ціннісних орієнтацій є їх зміст та ступінь сформованості ієрархічної структури. У ряді досліджень було встановлено, що шлюбно-сімейні стосунки зазнають значних змін, які мають глобальний характер та пов'язані з трансформацією традиційних цінностей, форм сімейного життя і шлюбу. Відповідно

зазначеному, було виявлено ціннісні орієнтації у студентів.

Аналіз ціннісних орієнтацій юнаків і дівчат показав статеві відмінності: найвагомішою життєвою цінністю для юнаків є активне діяльне життя (5,45). Друге рангове місце серед термінальних цінностей займає продуктивне життя (5,50), а третє – свобода (5,32). Найменше хлопці цінують у житті творчість, щасливе сімейне життя і щастя інших. Поряд з цим, у дівчат ситуація складається дещо інакше: більш значущими термінальними цінностями для них є здоров'я (1,85), на другому місці – любов (3,75), а на третьому – продуктивне життя (5,30). Це можна пояснити тим, що здоров'я як фізичне, так і психічне, а також любов для представниць студентської молоді є пріоритетною цінністю для створення сім'ї та підтримання її стабільності. Найменш значущими термінальними цінностями для дівчат є розваги, творчість і суспільне покликання.

У цілому дівчата і хлопці найбільшою мірою цінують продуктивне життя (відповідно $M_{cp.} = 9,5$ і $5,3$); найменшою – творчість (відповідно $M_{cp.} = 11,4$ і $13,6$).

Аналіз середніх показників рангів інструментальних цінностей юнаків показує значні відмінності у порівнянні з дівчатами: на першому місці – відповідальність (2,52), на другому – терпимість (2,70), а на третьому ефективність у справах (5,47). Це досить ясно характеризує їхні серйозні наміри щодо сімейного життя. Водночас, найменше значення для хлопців мають такі цінності життя як чуйність, чесність і непримиренність до недоліків у собі та інших.

Дівчата більш значущими цінностями відзначили такі, як: тверда воля (3,82), життєрадісність (5,90), відповідальність (7,23). У цьому вони дещо подібні з чоловічими намірами щодо серйозних життєвих рішень. Без таких якостей як витримка і тверда воля дуже важко перенести всі життєві труднощі. Найменш значущими цінностями були обрані непримиренність до недоліків у собі та інших, високі запити і старанність.

Слід зазначити, що, крім багатозначних відмінностей серед життєвих цінностей у дівчат і юнаків, є подібності. Як для юнаків, так і для дівчат більш значущими є такі цінності як продуктивне життя та відповідальність, а найменш значущими – непримиренність до недоліків у собі та інших та творчість.

Одним із показників психологічної готовності до шлюбу студентської молоді є самоактуалізація особистості, вона пов'язана з однією з центральних потреб у самоствердженні, з прагненням людини знайти своє

місце у житті, створення майбутньої родини, а також усвідомлювати відповідальності за свій вибір. Потреба у самоактуалізації є природною потребою, що надає життю людини яскравої спрямованості та глибокого сенсу, зміцнює віру у себе та допомагає встояти перед життєвими та сімейними негараздами. Тому у дослідженні були виявлені показники самоактуалізації студентів та встановлені статеві відмінності у показниках самоактуалізації за методикою «САМОАЛ» А.В. Лазукіна в адаптації Н.Ф. Калиної.

Виявлені статистично значущі статеві відмінності за шкалами «погляд на природу людини», «контактність», «спонтанність». Дівчата більше ніж юнаки розуміють людську природу, жіночність. Хлопці більш здатні встановлювати тісні контакти і доброзичливі відносини з оточуючими ніж дівчата. Ця різниця пояснюється різними векторами самореалізації особистості. Дівчата більше акцентують увагу на сфері сімейної життєдіяльності, де необхідно вміння встановлювати глибокі емоційні контакти. У той же час юнаки, реалізуючись більшою мірою у професійній діяльності, мають більш широкий діапазон контактів. Дівчата більше ніж юнаки розуміють людську природу, жіночність.

У дівчат суттєво виражена серед показників самоактуалізації шкала «потреба у пізнанні». Дівчата більше жадають інформації, їм подобається аналізувати складні ситуації, вони отримують задоволення від вирішення особливо важких проблем. Шкала «орієнтація у часі» більш характерна для хлопців, вони краще розуміють екзистенціальну цінність життя «тут і тепер», здатні насолоджуватися актуальним моментом.

Особливості психологічної готовності молоді до створення сім'ї визначаються адекватною самооцінкою особистості та оцінкою свого партнера. За допомогою самооцінки відбувається регуляція поведінки особистості у сімейному житті.

Аналіз показників самооцінки у студентів представлений майже однаково на середньому рівні. У дівчат менш виражений низький рівень самооцінки, ніж у юнаків. Дівчата юнацького віку ставлять різні вимоги до майбутнього чоловіка у залежності від рівня самооцінки. Так, зростання рівня самооцінки відповідно призводило до зростання вимог до майбутнього чоловіка. У цілому студентам характерна рішучість, твердість, уміння знаходити і приймати логічні рішення, послідовно їх реалізовувати, вони можуть більш свідомо управляти своєю поведінкою.

З метою встановлення взаємозв'язку між компонентами психологічної готовності студентів ми користувалися методом коре-

ляційного аналізу Пірсона. Встановлений значущий кореляційний зв'язок між показниками самооцінки і цінностями «здоров'я» ($r=0,70$), «любов» ($r=0,62$), «щасливе сімейне життя» ($r=0,70$). Це свідчить, що самооцінка студентів пов'язана з їхньою спрямованістю на сімейні цінності, такі як цінності особистісного життя, абстрактні цінності, а саме любов, розвиток, свобода, пізнання, щастя інших.

Також був виявлений взаємозв'язок між самооцінкою студентів та такими цінностями, як матеріальне забезпечення життя ($r=0,36$), розваги ($r=0,35$). Зворотній кореляційний зв'язок було виявлено між самооцінкою та життєвою мудрістю ($r=-0,37$). Для студентів важливим є цінності матеріального забезпечення життя, суспільне визнання, задоволення. Від того, наскільки студенти адекватно оцінюють себе, залежить їх орієнтація на створення щасливої сім'ї, або на особистісні задоволення, тобто на гедоністичний образ життя.

Значущий кореляційний зв'язок отриманий між самооцінкою студентів та цінностями «тверда воля» ($r\leq 0,68$), «терпимість» ($r\leq 0,52$). Це свідчить про те, що студенти усвідомлюють свої можливості, вміють регулювати свою поведінку та вчинки, тобто мають якості, що характерні для майбутнього сім'янина. Значущий зв'язок виявлено між самооцінкою та цінністю «непримиренність до недоліків молоді» ($r\leq 0,43$). Зворотній кореляційний зв'язок було встановлено між самооцінкою та чуйністю ($r=-0,35$).

Проаналізовані кореляційні зв'язки між показниками ціннісних орієнтацій та показниками самоактуалізації студентської молоді. Отриманий значущий прямий кореляційний зв'язок між показником самоактуалізації «цінності» та ціннісними орієнтаціями «любов» ($r\leq 0,35$) та «сімейне життя» ($r\leq 0,38$). Це свідчить про те, що чим вище рівень самоактуалізації особистості студента, тим більше він спрямований на добрі стосунки і створення благополучної сім'ї. Виявлено зворотний зв'язок між показником «автономність» і цінністю «сімейне життя» ($r\leq -0,38$), що вказує на те, що молодь, яка орієнтована тільки на свою особистість, на свої інтереси і є байдужою до інших, не готова до шлюбно-сімейних стосунків.

Висновки з проведеного дослідження. Результати проведеного дослідження дають нам можливість стверджувати, що сім'я є для молоді важливою життєвою цін-

ністю. Більшість студентів орієнтовані на шлюб, виховання дітей і створення міцної сім'ї. Наявні статеві відмінності в уявленні студентської молоді щодо подружнього життя. Дівчата мають більшу, ніж юнаки виразність психологічної готовності до шлюбу та створення сім'ї, з точки зору традиційного розподілу ролей, влади і відповідальності у родині. Юнаки більшою мірою, ніж дівчата орієнтовані на соціальну активність, матеріальне забезпечення і реалізацію батьківської функції у майбутній сім'ї.

Встановлено, що хлопці та дівчата суттєво розрізнялися за оцінкою цінностей. Юнаки надають перевагу таким цінностям як: активне діяльне життя, продуктивне життя та свобода, терпимість та ефективність у справах, а для дівчат важливими є здоров'я, любов та тверда воля, життєрадісність. Вочевидь, дівчата більш орієнтовані на шлюбно-сімейне життя. Як для дівчат, так і хлопців, більш значущі цінності – продуктивне життя та відповідальність.

Психологічна готовність до шлюбу залежить від ціннісних орієнтацій студентської молоді, вектора самоактуалізації та рівня самооцінки, що помітно відрізняються у представників юнацького віку. Для подальшого вивчення цікавим вважаємо проблему впливу міжособистісних стосунків на уявлення юнаків та дівчат про власну майбутню родину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева Т.В. Семейная психология: учеб. пособие. СПб: Речь, 2004. 244 с.
2. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. К.: МАУП, 2001. 96 с.
3. Кляпець О.Я., Ларіна Т.О. Підготовка молоді до подружнього життя: методичні рекомендації. К.: Міленіум, 2009. 104 с.
4. Кошонько Г.А. Психологічні особливості становлення сімей майбутніх офіцерів: автореф. дис... канд. психол. н.: 19.00.09. Національна академія ДПСУ ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2005. 20 с.
5. Кравець В.П. Психологія сімейного життя: у 2 т. Тернопіль, 1995. Т. 2. 396 с.
6. Левицька Т.Л. Розвиток психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09. Національна академія державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2009. 20 с.
7. Фаринич О.Ю., Щербан Т.Д. Психологічні особливості студентських сімей. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць. КПУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2013, Випуск 2. С. 713-724.